

Tyttebær som føde for Tjur på Bornholm

Tekst og billeder af
Finn Hansen
Birkevej 3, Nylars
DK-3720 Aakirkeby

I bogen "Jagt på Bornholm gennem tiderne" fra 1992 skrev Helmer Hansen, at "... det var jægerne, der indførte tjuren på Bornholm, men desværre var det vel også jægerne, der ikke forstod at give dem den nødvendige fred. I Aaker, Pedersker og Bodilsker Plantager og i Højlyngen var der ofte tjur for på jagterne, og man skød dem...", kunne han beklageligvis konstatere.

Det er Skovfoged A F V Seier, der i sin bog "Bornholms Fugle" fra 1932 har

skrevet en samlet historie om tjurens tilstedeværelse i de bornholmske skove omkring århundredskiftet 1800/1900.

De første Tjurer blev indført til øen i november 1891, og 2 haner samt 4 høner blev udsat på en åben plads midt i Almindingen, og de syntes at klare sig ganske udmærket. Således kunne han i 1903 på en gang se tre forskellige

*Fig. 1. Tjur, en hane fra Halland.
Foto: Gustaf Aulén.*

Tjurhøner med hver deres kyllinger i Nydammene på Østre Indlæg.

"I Aaker, Pedersker og Poulsker Plantager og i Højlyngen var der ofte tjur for paa Klapjagterne. Den syntes at have faaet godt Fodfæste herovre, og havde den faaet den nødvendige Fred, havde vi sikkert i Dag haft en god Bestand. Desværre var der dengang Jægere, som ikke forstod dette. Paa et møde i Bornholms Jagtforening i 1909 meddelte Skovfoged Jenssen-Tusch, at der paa en Klapjagt var skudt 4 Høner. Selv skal jeg anføre et enkelt Eksempel, idet jeg efter Meddelerens Ønske udelader Navne.

Paa en Klapjagt i en Plantage spurgte Meddeleren Jagtlederen om, hvad der maatte skydes.

- *Alt lød svaret.*
- *Da vel ikke Tjuren?*
- *Jo!*
- *Men Hønerne er da fredede?*
- *Nej, min S'æl er de ej!*

Naar man behandler en ny-indført Fugleart paa den Maade, kan man ikke forlange, at den skal brede sig.

I Almindingen lod de til at trives. Paa det store Jagtmøde 18/6 1911 anslog Jenssen-Tusch deres Antal til 60 Stykker... Efterhaanden som Fuglene blev skudt bort i Plantagerne, trak flere og flere bort fra Almindingen og led samme Skæbne. Den skaansesløse Jagt kunne Bestanden selvfølgelig ikke holde til, ... og den var viet til Undergang.

Paa Jagtmødet i Rønne 19/2 1926 blev det vedtaget at gøre et nyt Forsøg; men da der mentes at være for ringe bærvægetation, blev det bestemt at vente med Indkøb af Fuglene, indtil der var fremskaffet Planter. Dette blev overdraget mig, og fra Skovfoged Jenssen-Tusch,

Silkeborg, fik jeg Tilbud om Tyttebærplanter. 17/3 s. A. ankom der 3 Kasser (ca. 3000 planter), hvoraf de to blev fordelt mellem lokale Jagtforeninger og en blev her i Almindingen, hvor nogle af planterne blev sat ved Grønnekul og Resten i Kanten af Lille Nydam.

6/10 1928 var jeg på Almindingen Station for at hente de ankomne Tjurer. Bornholms Jagtforening havde indkøbt 12 Stykker i Finland, lige mange Høner og Haner.... De seks var bestemt til Poulsker og de seks til Almindingen. I et lille Stykke ung Fyrreskov med Lyng og spredte Birke Nordøst for Lindesbjerg-hus satte vi fuglene ud...

Det vilde være glædeligt, om dette sidste Forsøg måtte lykkes."

Men, det gjorde det som bekendt ikke, og videre i bogen "Jagt på Bornholm gennem tiderne" fortæller Helmer Hansen, at der i 1952 blev udsat otte nye fugle, fire af hvert køn. Det gentog sig i 1954, men dyrene formåede heller ikke denne gang at få fodfæste i øens skove.

Det hidtil sidste forsøg på at sætte tjur ud på Bornholm blev gjort i 1964, da de to lokale jagtforeninger, Landsjagtforeningen af 1923 og Dansk Jagtforening, blev enige om at hente 50 fugle fra Sverige, som efter en tilvænningsperiode i en voliere ved Røverkæret i Lindesbjerg Skovpart skulle sættes ud flere steder i øens skove.

Så langt nåede man imidlertid ikke. Godt nok kom der den 21. august 1964 35 fugle til øen, men de syv var døde ved ankomsten. 28 blev sat ind i volieren, men fuglene døde i et raskt væk på grund af sygdommen coccidiose. Man tog en kontakt til en opdrætter i Jylland, der havde lyst til at prøve opdræt af Tjur, og de sidste tyve

fugle blev allerede den 15. september sendt over til ham.

Trods en omhyggelig pleje og pasning og dyrlægebehandling døde fuglene fortsat, og sidst på året 1964 var der kun ét par tilbage, en hane og en høne, men de nåede aldrig at levere afkom, der kunne udsættes i øens natur.

Foruden artiklen i bogen "Jagt på Bornholm gennem tiderne" fra 1992 har øens to Jagtforeningsformænd, Poul Jensen og Helmer Hansen i en artikel i Bornholms Tidende den 30. december 1964, skrevet om dette skæbnesvangre forsøg på endnu en gang at udsætte tjur i øens skove.

Tilbage er der resterne af en frønnet voliére i Lindesbjerg samt et antal bevoksninger af Tyttebær rundt om i øens skove.

Tyttebær i dag.

Men, hvor finder man disse gamle udplantninger? Det må de lokale jægere vide noget om, og derfor skrev jeg en mail den 7. maj 2015, som vist her:

Fig. 2. Tjur-voliere ved Røverkæret i Lindesbjerg Skovpart foråret 2007.

Kære bornholmske jægere.

Jeg har fundet jeres e-mailadresser på Kreds 8's hjemmeside, og mit ærinde er at spørge om jeres kendskab til nogle jagtjournaler fra 1926.

Som I kan se på vedhæftede lille omtale af tjuren på Bornholm, blev der efter den 17. marts 1926 plantet en del tyttebær ud i bornholmske kommuneplantager.

Jeg er i gang med at lokalisere disse bevoksninger, men mange synes at være gået til siden da?!

Derfor ville det være en fantastisk god hjælp, om man havde skrevet ned, hvor der blev plantet i sin tid! Og det kunne man have gjort i de lokale jagtforeningers journaler.

Jeg har rettet en forespørgsel til Tonnie Koefoed Larsen, men han havde ikke sådanne oplysninger.

Derfor denne henvendelse til jer, og jeg ser frem til et frugtbart samarbejde.

Venlige hilsener

Finn Hansen

Jeg har ikke fået noget svar på denne forespørgsel, så kendskabet til disse udplantninger synes ikke at være til stede blandt nutidens bornholmske jægere, og der er åbenbart heller ingen optegnelser i de forskellige jagtjournaler.

Herefter har opgaven været at gennemtrawle de dele af øens skove, hvor der i øens floraer har været angivelser om forekomst af tyttebær.

I sin flora fra 1862 har Lars Ipsen noteret den fra NV i Almindingen ved Vejen til Klemensker. Også ved Pyggekullekjær kendte han en forekomst.

N H Bergstedt henviste i sin Bornholms Flora fra 1883 til, at Vitis idæa er angivet fra Bornholm (Johan Lange 1848), Rø Præstegaard ifølge en Angivelse i

Fig. 3. Tyttebær m.m. i Pedersker Plantage.

Flora Danica, og selv skulle Bergstedt have set den ved Pykkekullekjær ved Aarsballevejen.

Arne Larsen henviste i sin flora fra 1956 til endnu flere voksepladser: I Botanisk Museums Herbarium er den angivet fra: Almindingen 1850, Hans Møller: Hist og her i Almindingen og Højlyngen samt i Sandflugtsskoven, Ellen Hansen: Vejen mellem Pykkekullekjær og Kohullet, ved Nexøvejen, ved Baste-mose og Sandflugtsskoven.

Kristian Zahrtmann har omtalt fund fra: Sandflugtsskoven, Hans Hjorth: Sophiehøj og Rytterknægten i Almindingen, Ove Hammer Pedersen: Majdal i Paradisbakkerne og Svend Andersen: Sandflugten og Øst for Bastemose. Endelig har Arne Larsen selv fundet Tyttebær følgende steder: Sandflugten (ved Sanatoriet og ved cykelstien lidt syd for Skovly), Hammerknuden, Almindingen, Kohullet og ved Majdal. Alle tidligere registrerede voksepladser er i løbet af 2015 genbesøgt, og som angivet i vedhæftede skema forekommer Tyttebær fortsat i øens skove på de fleste af tidligere kendte lokaliteter.

Kun bevoksningerne på Sophiehøj og Rytterknægten i Almindingen, som Hans Hjorth havde kendskab til samt den helt gamle forekomst ved Rø Præstegård fra forrige århundrede er ikke genfundet. Ligeledes er der heller ikke genfundet efterkommere af udplantningerne ved Grønnekul og Lille Nydam, som angivet af Seier i 1932, trods flere grundige eftersøgninger. Sandsynligvis er de gået til i nyere plantninger

af Rødgran de to steder; bevoksninger, der med tiden har udviklet sig til skove med mørke i bunden og just ikke egnede til Tyttebær.

Til gengæld er der noteret seks bevoksninger i nærheden af Lindesbjerg samt en ikke tidligere registreret bevoksning ved Baremose øst for Lyntebakken.

Peder Lütken har ved et besøg i Nyker Plantage i nærheden af Bolster-

Tyttebær - lokaliteter på Bornholm

Nr.	GPSkode	Lokalitet	X-bredde	Y-højde	Tidl. Lok.	Ny lok.
101	Vacvitham1	Syd for Salomons Kapel på Hammerknuden	14 45 52,8	55 17 32,0	*	
111	VacVitRub1	Hasle Lystskov, Rubinsøen	14 43 08,2	55 10 17,3	*	
121	VacVitSko1	Blykobbe Plantage, Skovlyvej V	14 43 04,1	55 08 15,2	*	
122	VacVitSko2	Blykobbe Plantage, Skovlyvej V	14 43 07,6	55 08 14,0	*	
123	VacViVilN1	Villa Nova	14 42 18,4	55 07 24,0	*	
131	VacViNykP1	Nyker Plantage	14 53 12,1	55 07 58,6		*
141	VacVitPugk	Klippeknoled SØ i Puggekullekær	14 53 37,2	55 07 37,1	*	
142	VacVitRaev	NØ'lige ende af Store Rævegænge	14 53 33,0	55 07 34,1	*	
151	VacViBarm1	Baremose i vestlige kant	14 56 36,1	55 07 55,0		*
161	VacVitBas1	Bastemose, indkørsel ved Segenvej	14 56 31,2	55 07 42,9	*	
171	VacVitLin3	Lindesbjerg	14 57 10,8	55 07 21,6		*
172	VacVitLin5	Lindesbjerg	14 56 50,8	55 07 16,1		*
173	VacVitLin6	Lindesbjerg	14 56 50,1	55 07 15,1		*
174	VacVitLin7	Lindesbjerg	14 56 53,3	55 07 14,7		*
175	VacVitLin2	Lindesbjerg	14 57 36,2	55 07 14,4		*
176	VacVitLin1	Lindesbjerg	14 57 18,5	55 07 11,6		*
181	VacVitPed1	Pedersker Plantage	15 00 19,9	55 05 15,1		*
191	VacVitPar1	Paradisbakkerne ved sti over Majdal	15 05 09,6	55 05 42,3	*	

Fig. 4. Tyttebær i Pedersker Plantage 2008.

bjerg i 1987 fundet en lille bevoksning i skygge af noget Rødgran, og den er fortsat i god gænge i 2015.

Endelig fandt Sven-Erik Jensen i starten af dette århundrede en fin stor bestand af Tyttebær i Pedersker Plantage midt mellem Varperne og Klokkerpiltten i en nyere plantning af Sølvgran, og den har det også fint 2015.

Jeg er ikke i tvivl om, at der kan findes endnu flere bevoksninger af Tyttebær efter udplantningerne i 1926 ud over disse registrerede 18 lokaliteter i øens skove, men Tjuren er en saga blot.

Som Helmer Hansen afsluttede sin artikel i "Jagt på Bornholm gennem tiderne" fra 1992:

"Projekt Tjur fik en kedelig afslutning, og hvis jeg i dag blev spurgt om muligheden for tjur på Bornholm, ville mit svar være et bestemt NEJ" .

Efterskrift:

Enkelte efterkommere af den omtalte plantning ved Grønnekul fra 1926 blev fundet ved en nøje eftersøgning på lokaliteten i februar 2016.